De geschiedenis van de kerk

De verbouwingen van de laatste twee eeuwen

Werk aan de kerk is de eeuwen door steeds aan de orde geweest en heeft gemeenteleden en ambtsdragers dan ook voortdurend bezig gehouden. Eeuwen, want een blik in het verleden laat zien dat Kamerik al vóór 1131 een kerkdorp moet zijn geweest. In dat jaar deed bisschop Andries van Cuyck namelijk uitspraak in een geschil tussen de parochie Kamerik en de bewoners van "Mij". De pastoor had enige goederen van Mij onder zijn beheer getrokken en werd nu tot teruggave gesommeerd.

In het relaas dat nu volgt laten wij het oog vallen op een aantal momenten in die lange historie. Ook in de eeuwen voor 1800 was er de zorg voor een verantwoord beheer of maakte men plannen voor uitbreiding, verbouw of nieuwbouw. Weinig is in die periode schriftelijk vastgelegd, dan wel zijn de schriftelijk vastgelegde gegevens in latere jaren verloren gegaan. In 1455 werd een nieuwe kerk gebouwd, waarvan de huidige toren nog steeds de zichtbare getuige is.

De Noodkerk van 1829
Bijna vier eeuwen later, om precies te zijn in 1829, was deze kerk zo bouwvallig geworden dat deze op last van de gouverneur van Utrecht door burgemeester Bredius op 3 september van dat jaar werd gesloten. De gemeente wordt verwezen naar de kerk in Woerden, die ze ’s middags van één tot drie mag gebruiken. Slechts vier achtereen-volgende zondagen is hiervan gebruik gemaakt.

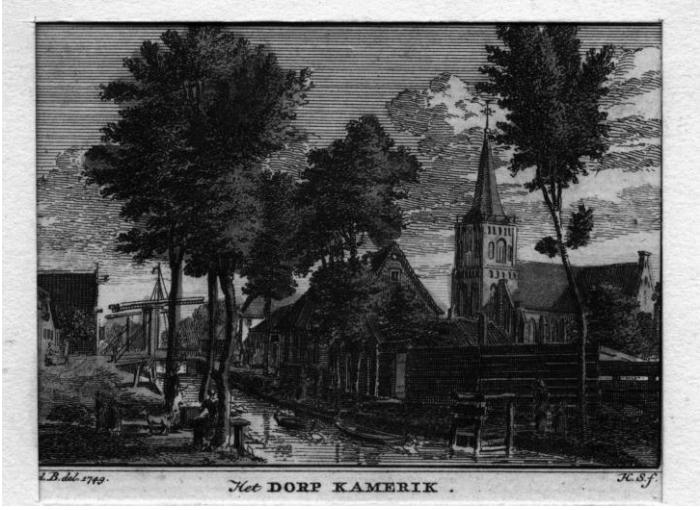

De gemeente besloot, met medewerking van of misschien wel op initiatief van haar predikant, om in de (moes)tuin van de pastorie een houten loods te bouwen die als noodkerk kon worden gebruikt. Deze loodskerk werd, zo verhaalde het daarvan opgemaakte verslag, door de gezamenlijke timmerlieden in zestien dagen tijd gebouwd en met de beste zerkstenen uit de oude kerk bevloerd en voorzien van preekstoel, doophekje, banken en stoelen. Reeds op zondag 4 oktober 1829 kon deze kerk door de gemeente in gebruik worden genomen.

Uit dit kleine stukje geschiedenis zou je twee zaken kunnen afleiden. In de eerste plaats, dat buiten de gemeente kerken niet werkt. Het verhaal gaat dat, op één van de zondagen dat in Woerden gekerkt werd, alleen de predikant en een ouderling aanwezig waren. In de tweede plaats, dat de gemeente in staat is om in korte tijd tot een andere oplossing te komen, waarin gezamenlijke creativiteit en inzet een grote rol spelen.
Men heeft vier en een half jaar in deze houten loods gekerkt.

De bouw van 1833
Hoe kwam men aan de nodige middelen voor de herbouw van de kerk. De dominee was van professie misschien geen aartsbedelaar voor goede doelen, maar hij kon wel brieven schrijven aan officiële instanties en hij had, om het in eigentijdse termen te zeggen, gevoel voor management. Zo stelde hij op 5 december 1831 in een kerkenraadsvergadering aan de leden van de kerkenraad voor om de aftredende broeders met het oog op de herbouw van de kerk en alle inspanningen die dat met zich mee zou brengen nog een jaar te laten zitten. Een voorstel dat door de kerkenraad werd overgenomen.

In 1832 ontving de kerkenraad het bericht, dat het rijk en de provincie samen *f* 4000,- bijdroegen in de kosten en dat de synode *f* 1000,- bijdraagt. Een actie in de gemeente waarbij de dominee en de ambtsdragers gezamenlijk op pad gingen bracht *f* 1417,- op.

In 1833 had men de nodige financiën bij elkaar om tot de aanbesteding van een nieuw kerkgebouw over te gaan. De bouw werd opgedragen aan W. van Bemmel, meestertimmerman te Gouda voor de som van *f* 14.500,-.

Bijzondere vondst bij de sloop
Bij het afbreken van de kerk stuitten de arbeiders bij het graafwerk binnen de kerk op ongeveer 250 cm diepte op een van de merkwaardigste doodskisten, ooit in Nederland aangetroffen.
Het was een ruw uitgeholde eikenstam met een deksel, dat echter zo vermolmd was, dat het uit elkaar viel. De kist echter bleef gelukkig gespaard. De aangebrachte holte had een lengte van 174 cm, een breedte van 56 cm aan het hoofdeinde en een breedte van 25 cm aan het voeteinde, terwijl de diepte 10 cm bedroeg.
Aan het hoofdeinde waren twee geboorde gaten, dienende om er houten pennen of nagels in te bevestigen, die ook aan het benedeneind aanwezig zullen zijn geweest.
De kist bevatte een schedel en een aantal doodsbeenderen. Verder werd er een gouden kruisje van ongeveer 5 cm lengte aangetroffen, waarop een Christusbeeldje was bevestigd. Nu is het bekend, dat men in de eerste tijd van het Christendom op de borst van de overledene een eenvoudig houten kruis legde.

Sedert de 8ste en 9de eeuw kwamen er crucifixen voor in de plaats.
Deskundigen vermoedden dat de hier gevonden kist vermoedelijk uit de elfde eeuw dateert.

Het bestek
Als je het bestek bekijkt, op basis waarvan onze huidige kerk gebouwd is, dan valt op dat daar geen enkele tekening in voorkomt. Alles is in het Nederlands van die dagen in de volgorde van de bouw beschreven. Enkele kleine illustraties:

[1] "De aannemer zal alle de oude fondaments muren geheel moeten wegbreken, de puin daarvan afkomende van het werk vervoeren en geheel opruimen, vervolgens zal hij alle de sleuven, benodigd voor de fondering moeten doen graven, op eene diepte van 25 Nederlandsche duimen beneden het zomerwater en op eene breedte, van onderen in de sleuven, van circa 2 ellen met eene behoorlijke schuinte ter voorkoming van instorting, en de overige reeds gegraven zijnde fondaments-sleuven mede op de genoemde diepte, breedte en schuinte brengen, en de grond of aarde zoveel mogelijk vlax maken – alles zooals hem nader zal worden geordonneerd".

"Ter voorkoming van ongelucken en tot meerdere zekerheid, zal de aannemer vóór dat men met het inslaan der palen voor het heij – of fonderingswerk begint, de toren in de ronte moeten schooren met 8 of 10 stuks opgaande dennen of masten, ieder ter lengte van circa 15 of 16 ellen, waarvan de ondereinden op fondamenten goed moeten worden aangezet en boven tegen de toren in hoeken of nissen worden vastgezet, of op de eene of andere manier in orde worden bevestigd en aangebragt, zoo als onder de bemerking door den opzigter zal worden geordonneerd, en deze bestutting zoo lang moeten laten staan, tot de gehele fondering klaar zij, en de fondamentsmuren boven den beganen grond zijn opgehaald, alsdan zal hij dezelven met alle voorzigtighheid moeten wegnemen en vervoeren, en dat geene , hetwelk aan den Toren (onder welke benaming ook) mogt zijn beschadigd, weder in de beste orde, volgens ordonnantie, moeten herstellen, terwijl alle de schaden, welke gedurende de opbouwing, ter oorzake van het werk, aan de toren mogten komen te ontstaan, mede voor des aannemers rekening blijven, en in de beste orde moeten worden hersteld."

Op 20 april 1834 kon de nieuwgebouwde kerk plechtig in gebruik worden genomen.

De verbouwingen van 1910-1926
In het licht van alle werkzaamheden die nu zijn verricht, is het wellicht aardig om ook eens terug te blikken naar de werkzaamheden van de kerkvoogdij, ook wel het kerkbestuur genoemd, in de periode 1910-1926.

De twee uitgangen
Op maandag 7 november 1910 werd door de assurantie *f* 200, - uitgekeerd voor brandschade aan het orgel en voor het gebouw *f* 385, -. Meer werd hierover in de notulen niet gemeld, maar in de rondvraag komt vervolgens wel de wenselijkheid van twee uitgangen naar voren! Eigentijdser kan het welhaast niet.

Als vervolg hierop deelde op 21 mei 1912 (!) de secretaris van de kerkvoogdij mede, dat er van metselaar Schenkel en timmerman De Jong een opgave van kosten is binnengekomen voor het aanbrengen van twee zijdeuren. Metselwerk zonder hardsteen *f* 55, - en met hardstenen duimstukken en een hardstenen dorpel *f* 40,50 meer, dus *f* 95,50. De kosten die de timmerman rekende voor het maken van de eikenhouten deuren bedroegen *f* 70, -. Met het schilderwerk erbij kwam de totale begroting op *f* 200, -. In een volgende vergadering werd het voorstel m.b.t. de deuren aangenomen, onder de vermelding dat het de sympathie van de gemeente had.

In 1910 was er een grote dorpsbrand, waarbij ook de kerk niet gespaard bleef. Een aantal huizen en de toren van de kerk brandden af. Deze foto toont de gevolgen van de brand.

Het hek om de begraafplaats
In november 1912 werd in een vergadering gevraagd om een houten hek om het kerkhof.
Ds. Bongers gaf aan dat hij een ijzeren hek mooier vond. Dat ging het ook worden, maar het werd wel maart 1914 voordat een door Bastmeijer (smid) en Koren (metselaar) opgestelde begroting werd aangenomen. Het kwam op een kleine *f* 400, -. Alvorens de kerkvoogdij hiermee instemde, werden de betrokken ambachtslieden eerst nog door de kerkvoogden gehoord. In oktober 1914 werd het hek tot tevredenheid van de heren kerkvoogden geplaatst.

Elektrische verlichting
In de vergadering van 27 november 1913 merkt Ds. Bongers op dat de leden van de gemeente (tijdens de dienst) niet voldoende licht hadden. Voorgesteld werd dit voor de volgende winter te behandelen. Het ging hier om een verlichting met petroleum.
Een jaar later bleek de klacht over de verlichting, ondanks de nieuwe kousjes die enige verbetering hadden gegeven, niet ongegrond. Toch besloot men te wachten met verdere maatregelen. Immers enige jaren later zou er elektrisch licht komen. In 1922 was het zover. Dhr. G. Bouthoorn uit Woerden bracht een offerte uit om elektrisch licht aan te brengen in de kerk en de pastorie: in de kerk voor een bedrag van *f* 250,- en in de pastorie voor *f* 140,- .

Besloten werd de kronen niet weg te doen, maar omhoog te brengen. Mocht het licht tijdens een dienst uitvallen, dan konden de petroleum lampen worden ontstoken.
Voor de financiering werd een inzameling langs de huizen gehouden en deze leverde het bedrag van *f* 617,- op. Een mooi resultaat dus.
De uiteindelijke kosten voor het aanbrengen van het elektrisch licht kwamen op *f* 500,-

De trammetjes hebben van 1924 tot 2001 het beeld van de kerk bepaald.

In december 1922 was men zover dat de werking van het licht kon worden gecontroleerd. Toen bleek dat er onvoldoende licht op het orgel en in de kruishoeken was. Besloten werd zes extra lichtpunten aan te brengen.

De trammetjes
Eveneens in 1922 opperde men vanwege de tocht het plan enige luifels boven de zijbanken langs de muren aan te brengen.
Het duurde evenwel tot 1924 voordat hiermee een begin werd gemaakt. Het maken van de luifels aan de noordmuur, boven twee banken, zou volgens timmerman D.v.d. Wal *f* 110, - gaan kosten. Hierbij was nog geen rekening gehouden met de kosten van de schilder, de smid en de metselaar. Besloten werd de luifel in de grondverf te houden totdat alle luifels waren aangebracht. Om wat meer licht onder de luifels te brengen, werd gekozen om glas in de luifels aan te brengen.

In 1925 en 1926 ging men verder met het aanbrengen van de luifels. Vanwege het aanbrengen van de luifels langs de kerkmuren moesten de reserve petroleumlampen een andere plaats krijgen. Besloten werd twee lampen beneden in de kerk en één op de galerij te plaatsen. Eind 1926 werd besloten om de laatste luifel zo spoedig mogelijk in het begin van het nieuwe jaar aan te brengen.

De fundering
In 1924 kwam er een onderzoek naar de fundering, die sporen van verzakking vertoonde. Een gedeelte van de fundering werd blootgelegd.

Dhr. Van de Helm, een aannemer uit Mijdrecht onderzocht met enkele ambachtslieden de zaak en diende een begroting in van *f* 5.600, - in drie termijnen te voldoen. De plaatselijke ambachtslieden mochten ook een offerte uitbrengen. Alleen dhr. Van Vreeswijk maakte van deze mogelijkheid gebruik en diende een offerte in van *f* 5.800, -, dus *f* 200, - hoger dan die van dhr. Van de Helm. Toch wil men het dhr. Van Vreeswijk gunnen, samen met enkele ambachtslieden uit de gemeente. Uiteindelijk werd de fundering door beide aannemers aangenomen voor een bedrag van *f* 6.000, -, exclusief de kosten van een opzichter!
Vervolgens bleek ook nog dat de muur onder het orgel bij het opgraven was verzakt. Nieuwe heipalen en een paar ijzeren liggers boden uitkomst.

Werk aan de kerk 1929-2001
Werk aan de kerk bleef er. Zo werd in 1929 de kerk van een nieuw dak voorzien en werd in 1933/34 het interieur grondig vernieuwd en van elektrische voetverwarming voorzien.

In 1950 werd “Rehoboth”als verenigingsgebouw van de Nederlands Hervormde kerk gebouwd en in gebruik genomen. In 1972 werd een uitbreiding van het orgel gerealiseerd.

Een intensief jaar was 1975. In dat jaar werd een nieuwe geluidsinstallatie aangelegd, werden de gordijnen vernieuwd en vond er een restauratie van de steunhoeken plaats. In dat jaar werd ook de “oude school” aangekocht. Om aan de benodigde middelen te komen werd de actie ”Roeping” opgezet.

In 1976 werd het nieuwe plafond aangebracht, waarvoor de actie “Dak boven ons hoofd” werd gevoerd. Verder kwamen er nieuwe kussens op de banken. In 2001/2002 heeft de herinrichting, zoals in dit boek beschreven is, plaatsgevonden.

Rondgang door de kerk

Het is niet alleen de instandhouding van het kerkgebouw geweest dat de Kamerikse gemeenschap in de loop der eeuwen heeft bezig gehouden. Ook de zeden en gewoonten, de veranderende opvattingen over wat hoorde of gewenst was, hebben zo hun invloed op ons kerkgebouw gehad. Zo maken we hier een rondgang door de kerk en staan we stil bij de zerken in de kerk, de wapenborden, de gebrandschilderde ramen, het orgel en de toren.

Sercksteenen in de kerkcke tot Camerijck
Bij de herinrichting zijn de oude zerken weer tevoorschijn gehaald en schoongemaakt. Daarna zijn het liturgisch centrum en de paden er mee geplaveid.
Het plaveisel is van natuursteen, maar alle natuursteen moet en moest in onze streken worden aangevoerd en was vooral daardoor in oude tijden vrij kostbaar. De bewerking hiervan was aanvankelijk ook vrij primitief, maar door scholing en verbeterde technieken werd hier in de loop der eeuwen steeds meer inhoud aan gegeven.

Uit de 14e eeuw zijn er maar weinig grafstenen in de Nederlanden bewaard gebleven. Grafstenen uit de tweede helft van de 15e eeuw en later zijn niet zeldzaam meer. In het begin zal een begrafenis in de kerk, met plaatsing van een gedenksteen, stellig een uitzondering zijn geweest, mogelijk alleen voor een overleden priester, een edelman of een andere aanzienlijke. Maar het gebruik nam toe en burgerde in.

De zerkstenen met namen zijn allen in het liturgisch centrum gelegd. De plaatsbeschrijvingen waren nl. verloren gegaan aan bij de herbouw in 1831 waren de zerken ook al op een andere plaats gelegd.

De edelman, geestelijke of burger kocht voor zich een graf, belegd met een deksteen waarvan de grootte en zwaarte mede bepaald werden door zijn financiële positie. De afdekking van de graven was particuliere zorg, die onder toezicht stond van het plaatselijke kerkbestuur. Om te voldoen aan de verplichting het graf dat hij bezat af te dekken, stelde de minder met aardse goederen bedeelde zich tevreden met het gebruik van een aantal kleinere tegels, variërend van drie tot twaalf per graf. Deze tegels werden ook wel stapstenen genoemd.

Om geschillen over het eigendom van de graven te voorkomen, werd vooral in de grotere kerken al spoedig de behoefte gevoeld om aan de rustplaatsen een herkenningsteken te geven: de naam van de overledene, diens merk of zijn wapen, maar ook andere tekens werden daarvoor gebruikt, bijvoorbeeld een letter of de afbeelding van een dier.

Het meest voorkomende herkennings-teken was het zogenaamde “merk”. Het begrip merk kennen we ook nu nog in de vorm van een handelsmerk of de aanduiding voor iemands bedrijf. Deze merken werden in vroeger eeuwen niet alleen in verband met bedrijfsuitoefening gebruikt maar ook als aanduiding voor een persoon of goed ter vervanging van een handtekening.

Door de groei van de bevolking en de beperkte ruimte in de kerken ontstond een snelle opvolging in de eigendom van

de graven en had men er in de 17e en 18e eeuw geen bezwaar in om de stenen van een vorige eigenaar voor zichzelf te bestemmen en van een vernieuwde of uitgebreide inscriptie te voorzien. Overigens ging men er in deze periode steeds meer toe over om de zerken niet meer van een beeldmerk maar alleen van een opschrift te voorzien. In 1829 werd het tenslotte, met de invoering van een landelijk geldende begrafeniswet, verboden om nog in de kerk te begraven.

Laten we nu nog een blik werpen op enkele van de stenen zoals wij die in onze kerk aantreffen en de verhalen die daar bij horen.

Pieter Gijsbertsz. Griffeyoen was schepen in het Kamerik Houdijken Gerecht in de jaren 1694 en 1697 en ’98. Gekomen van het Woerdense Verlaat, kocht hij in 1690 een boerderij op de Groote Houdijk, nu van Teylingenweg 14, “Naamrijk” genaamd, met twaalf morgen land voor de som van 2550 gulden. In 1692 kocht hij er nog 6 morgen naast de boerderij gelegen land bij voor 1318 gulden. Hij heeft daar gewoond van 1690 tot 1716. In 1717 ging de boerderij over op zijn zoon Gijsbert Pietersz. Griffeyoen.

Claes Claesz. Hoogerwaerf was kerkmeester in 1649 en 1650 en was schepen in het Kamerik Houdijken Gerecht in 1669, ’70 en ’71.

Hij woonde in Oud-Kamerik op een boerderij. Deze boerderij had 24 morgen land, thans Van Teylingenweg 182, de “Oude Hoeve”. In 1671 kocht hij nog een hofstede met 12,5 morgen land in Oud-Kamerik, thans Van Teylingenweg 190, “Ipes Vivat”. Tevens bezat hij nog een hofstede met 15 morgen land in Zegveld. Dus zakelijk gezien kennelijk een ondernemend mens.

Op 14 juni 1670 verrichtten twee schepenen en de chirurgijn van Kamerik lijkschouwing op een zoontje van Claes Claesz. Hoogerwaerf, met name Gerret, oud 4 jaar, die door verdrinking om het leven was gekomen. In 1673 is Claes Claesz. Hoogerwaerf overleden en in 1674 zijn vrouw Weijntje Hendriksd. Poolen. Ze wonen dan op het dorp Kamerik aan de Mijzijde.

In 1672 waren de Franse legers ons land binnengevallen en tot stilstand gebracht voor de Hollandse Waterlinie, die juist ten westen van Kamerik lag. De Fransen hebben vervolgens in 1672 en ’73 deze omgeving afgestroopt, beroofd, geplunderd en verwoest. In 1673 werden ook de polders van Kamerik onder water gezet, waarna de Fransen terugtrokken uit deze omgeving, maar een totaal geruïneerde landstreek achterlieten en veel mensen hun toevlucht op het dorp zochten. Als we bedenken wat de situatie in die dagen was, is het niet verwonderlijk dat ze - van hun boerderij verdreven door het oorlogsgeweld en/of het water - op het dorp gingen wonen.

Een visitatierapport van de deputaten van de Classis Utrecht van 13 augustus 1674 geeft enig zicht op de situatie die zij in Kamerik aantroffen: De Kerckenboeken zijn door de vijanden geplunderd, het aantal inwoners is gehalveerd en daarbij is aangetekend: “alsoo vele nog buyten sijn, vermits de inundatie en de vele gestorvene.”

De wapenborden
Wat betekenen deze borden en hoe komen zij daar?
Het bord met de vele wapens aan de zuidgevel in het middenschip is een rouwbord van Elisabeth van Teylingen-Selkart. Mevr. Van Teylingen-Selkart was door haar afkomst ambachtsvrouwe van Kamerijk en de beide Houtdijken. Dit is het gebied dat oostelijk van de Van Teylingenweg ligt en ook bekend als het gebied waar de dertiende penning werd geheven. De vader van mevr. Van Teylingen-Selkart kocht dit gebied en de bijbehorende rechten in 1741 van de Staten van Utrecht en werd hiermee Heer van Kamerik. De heer Selkart was bierbrouwer in Rotterdam en hij had maar een dochter, Elisabeth. Zij erfde de heerlijkheid en de daaraan verbonden rechten en werd dus Vrouwe van Kamerijk. Zij trouwde op 4 oktober 1741 in Rotterdam met de eveneens uit Rotterdam afkomstige Jan van Teylingen. Toen zij stierf, werd in Kamerik een week lang dagelijks de klok een uur geluid. Voor haar werd dit bord gemaakt.

Het rouwbord van Elisabeth van Teylingen-Selkart.

De zwarte ondergrond geeft aan, dat het een rouwbord is. In het midden op dit bord zijn twee wapens opvallend. Rechts het wapen van Elisabeth Selkart en links het wapen van Jan van Teylingen. Het wapen van Elisabeth heeft nog een bijzonderheid, in het wapen is de latere burgerlijke gemeente Kamerik aangebracht. De kleine wapens moeten bekeken worden van links naar rechts en dan van boven naar beneden. Links boven is het wapen van Hendrik Selkart, haar vader. Op dit wapen is niet het wapen van Kamerik aangebracht. Rechtsboven is dat van haar moeder, Johanna Selkart-van Mierop. Linksonder het wapen van haar vaders moeder, de familie van Hooft. Rechtsonder het wapen van haar moeders moeder, de familie Pedy. Het bord is 165 cm hoog en 130 cm breed. De lijst waarin het wapen zit is niet origineel, maar zal gebruikt zijn om het rouwbord staande te houden.

De drie wapenborden in de linker kruishoek (noordzijde).

In de linker kruishoek (noordzijde) staan nog twee kleine wapenborden. Het rechterbord met de rode ruit is van jonkvrouw Jacoba Aletta Francina van Engelen. Het andere is van haar man, jonkheer Diederik Gregorius van Teylingen. In 1812 zijn zij gehuwd. De wapenborden zijn waarschijnlijk van oudere datum, omdat zij in rococostijl zijn gesneden. Deze Diederik Gregorius is een zoon van de eerste steenlegger van de tegenwoordige kerk.

Op deze luifel staat nog een wapen. Dat is het wapen van de burgelijke gemeente Kamerik die in 1990 werd opgeheven. Het is een wapenschild op een gouden ondergrond met drie rode (keel) Andreas kruizen. Het wapen is ook in een rococo-cartouche geplaatst, wat eveneens op een wat oudere achtergrond duidt. Het is het wapen van de ambachtsheerlijkheid Kamerik-Houtdijken.

Dit wapen komt ook voor in de St. Janskerk te Gouda. Het is te vinden op raam 6. Op 17 november 1815 schrijft de heer van Teylingen aan de Hoge Raad van Adel een verzoek om dit wapen van zijn ambachtsheerlijkheid te verheffen tot gemeentewapen. Als reden voert hij het historische karakter van het wapen aan. Hij schrijft dat de herkomst van het wapen van zijn heerlijkheid hem onbekend is, maar dat het al in zijn heerlijkheid aanwezig was, voordat zijn grootvader van moederszijde, Hendrik Selkart, in 1714 de ambachtsheerlijkheid van de staten van Utrecht kocht.

De gebrandschilderde ramen
In 1958 werden er nieuwe ramen in de kerk geplaatst. Deze ramen werden vervaardigd bij de N.V. Schokbeton te Zwijndrecht. De werkzaamheden rond het plaatsen werden door plaatselijke ambachtslieden verzorgd. N. van Vliet zorgde voor het metselwerk, B. Koren voor het schilderwerk en W. Griffioen plaatste de ramen.

Glazenier H. Valk verzorgde de schilderingen. De financiering van de schilderingen vond plaats in de vorm van schenkingen. Zo werd bijvoorbeeld het raam in de noordelijke zijbeuk, waarop de verspieders staan afgebeeld, geschonken door de families Verdouw en Bakker.

Het gebrandschilderd raam aan de noordzijde van het orgelbalkon werd geschonken door de luisteraars van de bandrecorder.

Het raam in de rechter kruishoek (zuidzijde) werd geschonken door het verjaardagsfonds.

Het raam in de zuidelijke zijbeuk, waarop koning David met een harp is afgebeeld is een schenking van het verjaardagsfonds. Het raam aan de noordelijke zijde van het schip, waarop een geopende bijbel met kaars is afgebeeld, is een geschenk van het toenmalige college van notabelen: Gijsbert van der Mel, Jan Maayen, Maarten van de Panne, Hendrik van der Laak, Jacobus van der Geer en Jacobus Pak Dz.

Het raam aan de noordelijke zijde van het schip boven de galerij met als tekst “Looft Hem met snarenspel en orgel”, waarop een orgelfront, een trompet en een harp zijn afgebeeld, is een geschenk van de luisteraars van de bandrecorder.

In het totaal werden er op deze manier 8 gebrandschilderde ramen in de kerk geplaatst

Het orgel
Op grond van diverse beschrijvingen en documenten met betrekking tot reparaties aan de kerk is het aannemelijk dat er in de kerk van voor 1829 nooit een orgel heeft gestaan. Toen in 1834 de nieuwe Kamerikse kerk in gebruik werd genomen, was er voor het eerst een orgel geplaatst. Het orgel was betaald door de ambachtsheer van Kamerik-en-de-Houtdijken, Diederik Gregorius van Teylingen, samen met een aantal niet met name genoemde lidmaten van de kerk.

Zaterdag 17 Maart 1900. N°. 11.

KERKELIJKE COURANT.

WEEKBLAD VOOR DE NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK

GEDEELTELIJK TEN VOORDEELE VAN HET SYNODALE WEDUWENFONDS.

Fabriek van Kerkorgels.

Zeer solide en keurig bewerkte KERKORGELS worden vervaardigd tegen billijke voorwaarden en veeljarige garantie bij

B. J. VAN ELDIK,
Orgelfabrikant, TIEL.

De firma Van Eldik adverteerde ook in de Kerkelijke Courant.

Het orgel werd door Van Teylingen voor 700 gulden gekocht van de Goudse orgelbouwers J.C. in der Maur en B.J. Gabry. Over de herkomst van dit orgel bestaan twee verschillende lezingen. Volgens de ene lezing is het orgel nieuw gebouwd en volgens de andere lezing gaat het niet om een nieuw maar “zeer oud werkje”. Bij deze lezing staat ook aangetekend, dat de organist de gelegenheid kreeg om zich in het orgelspel te bekwamen met behulp van een huisorgel. Dit huisorgel werd gedurende het jaar 1835 door Gabry voor een vriendenprijsje aan de Nederlands Hervormde Gemeente verhuurd.
Het kerkorgel heeft het ruim zestig jaar volgehouden, maar bleek toch niet voldoende te zijn om het zingen naar behoren te kunnen begeleiden. Door een schenking van 1700 gulden door een lid van de gemeente, H.Verweij, kon de kerkvoogdij gaan denken over de aanschaf van een ander instrument. In 1898 werd contact gezocht met de Tielse orgelbouwer B.J. van Eldik, die waarschijnlijk ook heeft bemiddeld bij de verkoop van het oude orgel: dit werd voor 300 gulden verkocht aan de Christelijk Gereformeerde kerk van Aarlanderveen, en is daar nog steeds in gebruik. Met de opbrengst van het oude orgel en de hiervoor genoemde gift kon voor 2000 gulden het nieuwe orgel worden gekocht. Er waren nog wel wat bijkomende kosten, zoals vervoerskosten en de kosten voor de logies van de plaatsers van het orgel. Op het orgel werd het jaartal 1898 aangebracht en werd met een meditatie van ds. Bongers over Psalm 150 in gebruik genomen. Bij die gelegenheid werd het orgel bespeeld door de heer Mart Vermeulen, organist van de Grote kerk te Woerden.

Berend Jan van Eldik
1856 - 1918

Het was een orgel volgens het mechanisch systeem met twee klavieren en een aangehangen pedaal, verdeeld over hoofdwerk en bovenwerk. In 1933 werd door de firma Mart Vermeulen een elektrische windvoorziening in het orgel aangebracht. Het orgel hoefde dus niet meer te worden aangetrapt. Helaas, aan het einde van de Tweede Wereldoorlog moest door het uitvallen van de stroomvoorziening toch op de oude praktijk van het orgeltrappen worden teruggegrepen. In 1944 en –45 heeft Johan Blijleven nog als orgeltrapper gefungeerd.

In de jaren ’60 begon ook dit orgel slijtage te vertonen. De kerkvoogdij werd door haar adviseur, de heer G. Wortman, aangeraden het bestaande orgelfront te handhaven, maar het orgel uit te breiden en te voorzien van een rugwerk. De heer Wortman heeft de drie ornamenten op het rugwerk gemaakt.
In 1969 werd besloten tot uitbreiding en restauratie van het orgel over te gaan. Via allerlei acties werd er geld verzameld: in de kerk stonden orgelpijpjes, waarin de kerkgangers hun bijdragen konden deponeren, ds. Tukker (zelf een bekwaam organist) maakte een grammofoonplaat met orgels uit de omgeving en de organisten schreven bedelstukjes in het kerkblad.

Hoofdwerk:

Prestant	8’
Roerfluit	8’
Octaaf	4’
Nasard	3’
Octaaf	2’
Mixtuur	3-4 st.
Trompet	8’

Rugwerk:

Holpijp	8’
Prestant	4’
Roerfluit	4’
Octaaf	2’
Sesquialter	2 st.
	C t/m b 3’

Pedaal:

Subbas	16’
Gedekt	8’
Fagot	16’

Koppelingen
Hoofdwerk - Rugwerk
Pedaal - Hoofdwerk
Pedaal - Rugwerk

In 1971 was het geld bijeengebracht en werd door de firma Blank uit Herwijnen met de werkzaamheden begonnen. Het werk werd in 1972 opgeleverd en heeft circa 65.000 gulden gekost. Kort daarna werd het gerestaureerde orgel door ds.Tukker met een meditatie en een improvisatie op Psalm 150 in gebruik genomen. Hierop volgde een concert waarbij het orgel bespeeld werd door Herman van Vliet.

Tijdens de laatste restauratie van de kerk en het opnieuw schuren en schilderen van de orgelkas is ondanks alle voorzorgen ook stof in de orgelpijpen terechtgekomen. Dit stof kwam bovenop het stof dat zich sinds 1972 in de pijpen verzameld had. Daarnaast waren er belangrijke veranderingen die de akoestiek sterk beïnvloeden, bijvoorbeeld de gestoffeerde vloer en de gordijnen.

Eerst diende het orgel stofvrij te worden gemaakt. Hierbij dienden 938 pijpen schoon te worden gemaakt. Vervolgens moest het orgel worden geherintoneerd. Dit hield in dat elke pijp weer het juiste geluid moest krijgen. Een opdracht die werd uitgevoerd door Flentrop orgelbouw uit Zaandam. In het kader van deze beschouwing mag echter zeker het vermelden van de heren G. Wortman en C.D. Romijn niet ontbreken. Zij hebben met grote liefde en inzet een niet te onderschatten bijdrage aan dit proces geleverd.

De toren

Nu we zo bezig zijn met de kerk is het ook goed om een moment stil te staan bij de toren. Deze is immers nog van de vorige kerk en omstreeks 1450 gebouwd.
In 1798, toen de scheiding van kerk en staat werd doorgevoerd, kwam er een regeling over het eigendom van de kerktorens. In artikel 6 van de Staatsregeling uit 1798 staat ten aanzien van het eigendom van kerktorens dat “de torens aan kerkgebouwen gehegt,

benevens de klokken met derzelver huisinge verklaard worden eigendommen te zijn en te blijven der burgelijke gemeenten, staande te allen tijde onder derzelver beheering en onderhoud.” Hoewel latere staatsregelingen de rechtstoestand van de kerken en hun eigendommen nader regelden, is dit artikel nooit gewijzigd of ingetrokken. Zo is de toren van de kerk dus eigendom van de gemeente.

De grootste zorg rond het onderhoud van de toren moet wel het verzakken zijn geweest, want dat probleem is sinds 1769 driemaal naar voren gekomen.

Met inbegrip van de spits is de toren ongeveer 40 meter hoog en is versierd met lisenen (pilastervormige, uitspringende muurbekleding), rondboogfriezen (gemetselde versieringen, bestaande uit naast elkaar gestelde rondbogen) en spitsboognissen (bogen, gevormd door twee cirkelbogen die elkaar in de top onder een scherpe hoek ontmoeten).

De trans is uit steen opgebouwd en heeft aan vier zijden een wijzerplaat. De spits is achtkantig en wordt bekroond met een haan als windwijzer.

In de hal onder de toren zien we een op ribben rustend gewelf en een glas-in-lood raam met een drietal wapens. Bovenaan het wapen van Kamerik, links daaronder het wapen van Melvill van Carnbee en rechts daarvan het wapen van De Kock. Dit raam is aangebracht bij de restauratie van de toren in 1911 na de grote brand van Kamerik. Van Carnbee was in die tijd ambachtsheer van Kamerik en De Kock was burgemeester.

Tot de grote brand in 1910 hingen er twee klokken in de toren: één uit 1455, gegoten door Henricus de Boerch en één uit 1668, gegoten door Petrus Hemony.

Bij de brand in 1910 stortten beide klokken naar beneden en werden onherstelbaar beschadigd.

Twee nieuwe klokken, gegoten door Petit en Fritsen – grotendeels uit het schroot van de oude klokken – werden in 1911, na het herstel van de toren, opgehangen en deden tot 1943 dienst als luidklokken.

In de tweede wereldoorlog vorderden de Duitse bezetters de meeste kerkklokken om er oorlogstuig van te maken. Ook de grote luidklok moest worden ingeleverd. De huidige luidklokken zijn in 1949 gegoten, opnieuw bij Petit en Fritsen.

Sinds 1950 beschikt de toren over een carillon, dat thans bestaat uit zevenendertig klokken. Het uurwerk geeft elk kwartier hoorbaar de tijd aan. De klokken van het carillon laten op het hele uur de totale Westminsterslag horen.

De tekst op de klok (op de foto zichtbaar, maar niet goed leesbaar) luidt:

DE OUDE KLOK GEROOFD
TWEE NIEUWE KEERDEN WEER
GODS NAME ZIJ GELOOFD
WIJ LUIDEN TOT ZIJN EER
"NED.HERV. KERK"
25-12-1949